

lotta Swedenmarck, av ofrälse börd, saknade. Sophie Creutz lyckades skapa en ordnad tillvaro för sig och sina barn och köpte till och med tillbaka gården Jokela i Nastola med pengar hon fick som förskott på arv efter sin far.

Det är en företagsam och stark kvinna Kirsi Vainio-Korhonen beskriver. Sophie Creutz sörjde den förödelse kriget fört med sig till hennes hemtrakter och familj, hon korresponderade med sin man, hon saknade honom och reste till och med år 1795 med dottern Vendela över till Holstein där han hade slagit sig ned med andra gamla Anjalamän till grannar. Den 14-årige sonen Gustav Magnus bodde redan då med sin far. Lars Glansensstjerna önskade att hans fru och dotter skulle stanna i Holstein, men efter några år återvände de till gården Jokela. Sonen återvände också senare till Finland och kunde år 1809 representera ätten på lantdagen i Borgå. Sophie Creutz levde på Jokela till år 1824. Var och när Lars Glansensstjerna avled är inte känt, men han levde uppenbarligen inte längre 1809 när Alexander I rehabiliterade alla finska Anjalamän som förlorat sina adelsprivilegier 1789.

För mig är detta en av bokens mest givande delar. Kriget 1788–1790 och Anjalaförbundet behandlas för det mesta utgående från ett storpolitiskt perspektiv. Vainio-Korhones skildring av hur kriget och politiken påverkade de enskilda människornas liv och verklighet ger ett viktigt och intressant komplement till denna traditionella version av händelseförloppet. Hur upplevde den östfinska adeln – som hade släktförbindelser till den baltiska adeln som under hela seklet lev och frodats under rysk överhöghet – Gustav III:s ryska krig? Hur påverkades de enskilda personerna och familjerna av den katastrof som krig och landsflykt innebar? Sophie Creutz är skildringens centrum, men Vainio-Korhonen kompletterar också här hennes och makens upplevelser med tillgängligt material om andra i samma krets. Det som börjar som en biografi över en person utvecklas snart till en bok om en krets av östfinska adelssläkter som är förenade genom släktskaps-, äktenskaps- och vänskapsband. De står faddrar för varandras barn, de upprätthåller ett societetsliv på de östfinska herrgårdarna i rikets gränstrakter och i många fall delar de ett växande politiskt missnöje.

Centrum för det politiska missnöjet i Finland var Göran Magnus Sprengtporten. Han framstår ställvis som bokens andra huvudperson, delvis på grund av sin roll som ledare för den östfinska oppositionen och delvis på grund av hans privata relation till Sophie Creutz som Vainio-Korhonen följer från 1770-tal till 1810-

tal. Sprengtporten, som vi i historieskrivningen oftast möter som en skärpt militär och en ganska besvärlig och högmodig politisk aktör, dyker här upp som förste älskare, eller åtminstone någonting ditåt. Någon säker och dokumenterad kunskap om arten av relationen finns inte, men Vainio-Korhonen gör det mesta hon kan av det material som finns.

Vainio-Korhonen lutar åt att Sophie Creutz och Göran Magnus Sprengtporten har haft en kort romans på 1770-talet. Hon anger när hon spekulerar och när hon har mera på fötterna, och skildringen av den eventuella romansen är en skickligt skriven pusselhistoria. Eventuellt förlitar hon sig för mycket på herdedikternas smäktande ord i sin tolkning. Det är uppfriskande att få möta den snarstuckne general Sprengtporten som skönskrivande poet, men läsaren hade varit förtjänt av mera information om idylldiktningens tradition, genre och stilkrav, vilket hade satt Sprengtportens dikter i flera sammanhang. Det hade säkert funnits mera att säga om detta.

Kirsi Vainio-Korhones bok är formgiven i ett litet och elegant format, men innehållet flödar över av människor, öden, fakta och flera olika trådar. Det är en bok som i sig innehåller flera böcker och väntar man sig en regelrätt biografi blir man säkert förvirrad av den mosaik man som läsare serveras. Sophie Creutz' person håller ändå samman trådarna och Vainio-Korhonen håller ihop sin berättelse. Carina Burmans likaledes vackert formgivna bok håller sig till en aspekt av Catharina Charlotta Swedenmarcks liv, men den flödar också av berättarglädje i ordets positivaste bemärkelse. Några helt regelrätta biografier över finska 1700-talskvinnor har vi inte, men dessa två näst intill-biografier ger däremot en rik inblick i det finska och svenska 1700-tals-samhället genom två mycket intressanta kvinnor.

Henrika Tandefelt

Ellen Krefting & Anne Beate Maurseth (red.), *Mennesket: arven fra opplysningstiden* (Oslo: Scandinavian Academic Press/Spartacus forlag, 2008). 299 s.

The famous dictum of Alexander Pope, that the 'proper study of Mankind is Man', was also an article of faith for the French Encyclopaedists. According to Diderot, the subject around which everything else revolved was not God but man. The whole universe would be devoid

of meaning without the presence of this intelligent being, curious for knowledge and eager to enjoy all that nature could offer.

This anthropocentrism of the Enlightenment philosophers is investigated in the book *Mennesket: arven fra opplysningstiden*, edited by Ellen Krefting and Anne Beate Maurseth. The contributors to this anthology are seven literary historians and one historian of ideas connected to the Norwegian Society for Eighteenth-Century Studies.

Elegant in its layout, this book might interest even the non-academic reader. The brief yet informative essays cover a wide range of topics related to questions about man's nature. Metaphorical themes are discussed, for instance, man the machine, the style is the man, and analogies comparing the human nervous system to a spider's web or a swarm of bees. Well-known figures pass in review: the enlightened ruler and his friendly advisor, the libertine and the gambler, the innocent child and the noble savage, et cetera.

True to the spirit of the grand dictionary, the twenty-one articles are arranged in alphabetical order with suitable illustrations. The stratagem which once made the *Encyclopédie* such a remarkable *machine de guerre* – the systematic use of cross-references – has also been applied. Not in order to start a revolution, of course, but more modestly to strengthen the internal coherence of the book. This organizational principle adds an interactive dimension to the text, making it seem as if the essays were in dialogue with one other, while at the same time inviting the reader to join the game.

As the editors point out in the introduction, the diffusion of knowledge was never the sole aim of the Encyclopaedists. Rather, they hoped to produce new ideas through the juxtaposition of contrasting perspectives. In other words, they wanted the *Encyclopédie* to function as a laboratory for experimental thinking, an instrument to deconstruct received opinions.

In a somewhat similar way, the present work calls in question the common notion of the Enlightenment as an 'Age of Reason'. Not that reason is dethroned, but most of the focus is on its undercurrents. Looking at the network of cross-references in the anthology, traditional Enlightenment key-words such as *philosophe* and *writer* share the central place with *woman* and *man of feeling*. One thing which struck me as amusing while cross-reading those references was that the concept of the politician could have something in common with the seducer and the gambler: namely, the capacity to calculate the risks of an enterprise and catch the

right moment to act with force. Good timing, in other words.

In any event, although the focus has changed, it seems to me that a dichotomy still remains. Not the classical one between feeling and reason, but within feeling itself. The psychological vocabulary of the Enlightenment was rich in nuances, to say the least. Words such as *sentiment* and *sensation*, although they shared a common root, had different connotations. The first term pointed towards Marivaux' and Rousseau's tender-hearted protagonists, while the second applied to the calculating, thrill-seeking hedonists depicted by Laclos.

A place where these contrasting characters might meet was the salon. This semi-public institution, presided over by noblewomen such as Madame de Tencin and Madame de Geoffrin, carried great weight in eighteenth-century France. Here, the members of polite society could strike up new alliances, draw up political plans and party intrigues, or discuss the latest ideas. Much time was also spent gossiping, gambling, flirting and otherwise diverting oneself. This light, bright and sparkling milieu becomes the background setting in almost all the essays of the anthology. Helge Jordheim discusses the different perspectives of Koselleck and Habermas on this public sphere, while Ellen Krefting concentrates on the gender aspect. Trude Kolderup, in her excellent essay on eighteenth-century letter-writing, puts the French salons in the context of Philippe d'Orléans' regency. In the essays of Anne Beate Maurseth we meet the gambler, the libertine and the *philosophe*, all habitués of the salon, and Ingvild Hagen Kjørholt introduces us to the travelling cosmopolite, a welcome guest in the homes of the nobility.

The other side of the coin, the narrowness of this elitist society, should not be forgotten. Camilla Kolstad Danielsen acquaints us with the people working behind the scenes. She quotes Mercier, who in his *Tableau de Paris* paid homage to the gourmet cook, exclaiming: 'for without a cook, what advantage would the rich have over the poor?' One is reminded of Marie Antoinette's notorious cakes. In the essay of Øyvind Gjems Fjeldbu, we meet Rousseau, who turned his back on the salon narcissists, disgusted with their hollow *amour-propre*. Finally, Trond Haugen, in a thought-provoking essay on Bellman's poetry, confronts us with the tediousness of salon life, the melancholy which haunted an aristocracy on the decline. Referring to Wolf Lepenies' profound study *Melancholie und Gesellschaft*, Haugen concludes that time itself became problematic for this leisure class

without a purpose. Pastimes were required to fill the gap.

Evidently, no book is flawless. Some citations seem to have been incorrectly transcribed, as for instance on page 59. A few lapses of no great importance could also be mentioned. On page 94 we are told that none of the eighteenth-century philosophers had a university post. But what about Kant? And on page 102, Leibniz is portrayed as a materialist, which is obviously wrong.

Inevitably, in a book of this kind, some important themes and authors have been omitted. The blind man, evoked in the psychological debate on perception from Descartes to Diderot, is absent, as is also Condillac's statue-man, Smith's economical man and the *Homo ludens* of Schiller. Nor is there any discussion concerning Hartley's mechanical psychology or Hume's conception of man as a creature of habits. However, these are minor remarks which in no way overshadow the value of this study. As an introduction to the eighteenth-century debate on human nature, it serves its purpose well. This book ought to be of interest to all students of the Enlightenment, as well as to the general public. It deserves a wide readership.

Christine Quarfood

Jürgen Luh, *Kriegskunst in Europa 1650–1800* (Köln: Böhlau Verlag, 2004). 298 s.

Under en föreläsning i Belfast 1955 lanserade historikern Michael Roberts det provokativa begreppet »den militära revolutionen» för att beskriva den utveckling som den västeuropeiska krigskonsten genomgick cirka 1500–1800. Krutvapnen gjorde entré på slagfälten och tvingade fram ett nytt tänkande kring krigsföring, då lansar och pikar avskaffades till förmån för eldhandvapen och artilleripjäser. Den individualism som kännetecknat medeltidens krigskonst fick ge vika för den muskötbeväpnade massan. Antalet soldater växte explosionsartat i antal – i vissa stater förökades krigsmakten tiofalt mellan 1500 och 1700 – vilket ställde helt nya krav på staternas organisatoriska förmåga. Konsekvensen av utvecklingen blev att kriget fick en aldrig tidigare skådad inverkan på samhället: kostnaderna sköt i höjden, förödelelsen blev mer omfattande och bördorna för såväl furstar som befolkningar allt tyngre att bära.

Likt alla vetenskapliga koncept har »den militära revolutionen» utsatts för hård kritik och otaliga juste-

ringar. Medan vissa historiker debatterat hurvida den militära revolutionen födde den moderna staten eller tvärtom, har andra framhållit hur den militära utvecklingen möjliggjorde global västeuropeisk kolonisation och dominans. En del av litteraturen ögnar genomgående hur förändringar i militär teknik och taktik såg ut och vilka teknologiska framsteg som varit de viktigaste; det bestyckade krigsskeppet menar någon, den vetenskapliga befästningen hävdar en annan. Karakteristiskt för studier av det här slaget är det övergripande framställningssättet och de svepande resonemangen. I boken *Kriegskunst in Europa 1650–1800* går Jürgen Luh – i trots mot vad titeln kan antyda – däremot grundligt till väga och gör en rejäl djupdykning ner i det historiska materialet för att studera vilka de verkliga förutsättningarna var för en militär revolution, och hur den i så fall yttrade sig.

Luh's bok är noga underbyggd och vilar dels på ny internationell forskning, dels på omfattande arkivarbete. Möjligen borde Luh ha resonerat kring vad det inneburit för hans analys att källorna huvudsakligen är tyska. Boken handlar dessutom endast om kriget till lands. Förutom dessa smärre brister känns boken övertygande och den välskrivna huvudtexten åtföljs av en gedigen notapparat samt bilagor där den nyfikne kan fördjupa sig i musköteldens effektivitet, innehållet i en fästningsarsenal eller vilka medikamenter som skulle finnas vid ett fältlasarett. Bokens kapitel är tematiskt uppbyggda kring ämnena försörjning och underhåll, befästning och belägring, beväpning och stridstaktik samt militär estetik och självkänsla. Varje kapitel har dessutom en mängd underrubriker. Under försörjning och underhåll hittar vi avsnitt om finansiering, magasinering, fältbagerier samt transport- och medicinalväsende. Med enastående detaljsinne belyser Luh landkrigets alla komponenter på ett sätt som är ovanligt för standardverk i den här genren. Empirin håvar Luh friskt ur excersisböcker, krigsjournaler, privata brev, regementsrullor och marschordningar. Luhs verkliga styrka ligger dock i det grundläggande kulturhistoriska perspektivet, som ger framställningen ett djup och en bärkraft som militärhistoriska översikter sällan har.

Genom bokens framställningssätt presenterar Luh ett intressant inifrånperspektiv på periodens krigföring. Den viktigaste slutsatsen är att den militära revolutionen, om den nu ägt rum, var en mycket trög rörelse med många förhinder. Bland annat lyfter Luh fram de många tankemässiga hinder som lade käppar i hjulen på eventuell innovationslusta, till exempel det institutionaliserade bruket av tjänsteköp som gav rang och förmögenhet företräde framför kompetens.